

Політичні системи та політичні інститути

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Політичні інститути. Правова та соціальна державна.

ТЕМА 6:

ПЛАН:

1. Характеристика політичних інститутів.
2. Держава як інститут політичної системи.
3. Громадянське суспільство як інститут політичної системи
4. Поняття та ознаки правової держави.
5. Поняття та ознаки соціальної держави.

Мета заняття -

- Формування наукових уявлень про державу та громадянське суспільство як інститути політичної системи, правову та соціальну державу.
- **Опрацювання наступних правових категорій:**
- **Політичні інститути, держава, громадянське суспільство, апарат держави, політична партія, громадська організація, правова держава, соціальна держава.**

1. Характеристика політичних інститутів.

Політичні інститути - політичні установи з організаційною структурою, цілеспрямованими виконавчими структурами та апаратом.

Держава, громадянське суспільство, політичні партії, громадські організації, профспілкові організації, будь-які легітимні утворення за інтересами.

Кожний із політичних інститутів здійснює певний вид політичної діяльності і включає соціальну спільність, шар, групу, спеціалізовану на її виконанні; політичні норми, регулюючі відносини всередині політичної системи суспільства і між ними, а також між політичними і неполітичними інститутами; матеріальні засоби, необхідні для досягнення поставленої мети

2. Держава як центральний інститут політичної системи.

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ

- **Держава** — це суверенна, політико-територіальна організація влади певної частини населення в соціально-неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління і примусу, здатна за допомогою права робити свої веління загальнообов'язковими для населення всієї країни, а також здійснювати керівництво та управління загальносуспільними справами. Це механізм управління суспільством.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ

- Держава характеризується як всеосяжна, універсальна політична організація суспільства. Відповідно диференціюються задачі і функції держави. З одного боку, держава - виразник інтересів та волі економічно панівної верстви, оберігає її становище в суспільстві, охороняє умови використання всіх ресурсів, людських, матеріальних, природних в інтересах розвитку суспільства, всіх його членів, утримує в узді непокірних, тих, хто чинить опір і піклується про вчасне усунення соціальних протиріч, а з другого, держава - офіційний представник громадянського суспільства, здійснює реалізацію загальних справ, що впливають з природи будь-якого суспільства.

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ

```
graph TD; A[МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ] --- B[1) апарат держави]; A --- C[2) державні підприємства]; A --- D[3) державні установи]; A --- E[4) інші державні організації];
```

1) апарат держави

2) державні підприємства

3) державні установи

4) інші державні організації

Структура апарату держави

Виконавча влада

Президент як глава
держави

Кабінет міністрів
України

центральні
(міністерства,
державні комітети)
та місцеві

Законодавча влада

Верховна Рада
України

Судова влада

Система судів
загальної та
спеціальної
юрисдикції

Конституційний суд
України

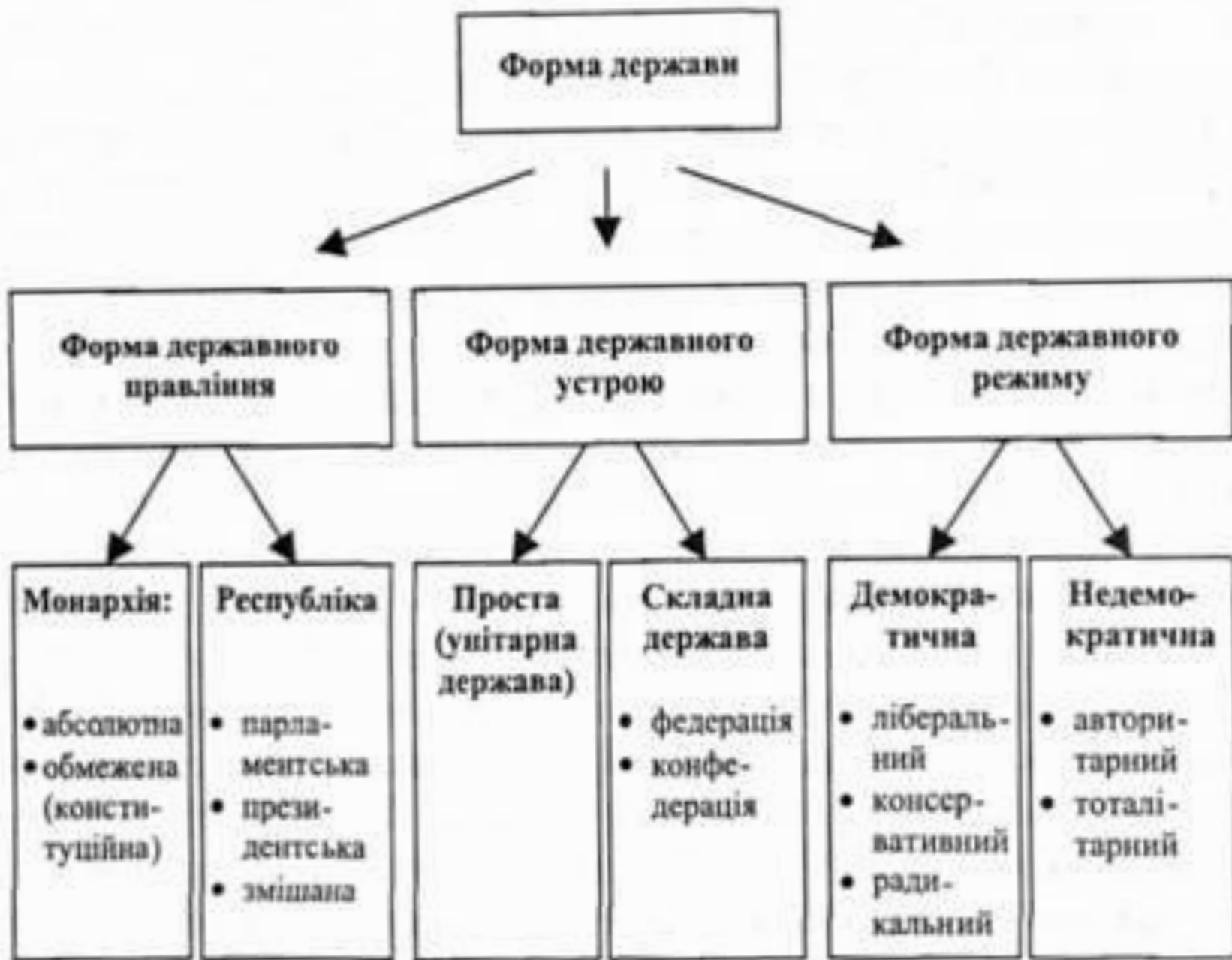
2. ДЕРЖАВНІ ПІДПРИЄМСТВА

- Державні підприємства — це вид державних організацій, які реалізують завдання та функції держави в сфері матеріального виробництва. Сюди слід віднести державні підприємства з виробництва товарів, надання послуг, торгівлі, громадського харчування, тощо.

3. ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ

4. ІНШІ ДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

- Державні установи — це вид державних організацій, на які покладено завдання реалізації функцій держави у сфері нематеріального виробництва. До них слід віднести установи у сфері культури, охорони здоров'я, освіти, виховання, тощо.
- До інших державних організацій належать державні будівельні організації або армія, міліція.

3. Громадянське суспільство як інститут політичної системи

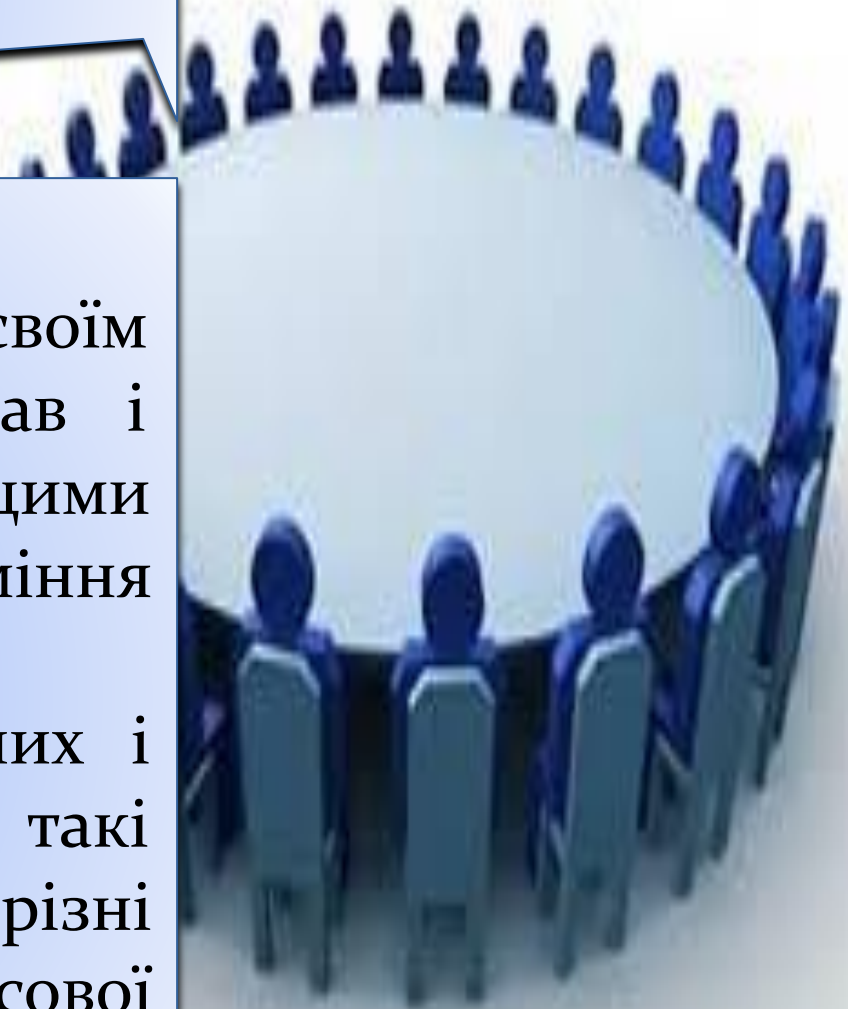
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО - ЦЕ

Громадянське суспільство - суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість.

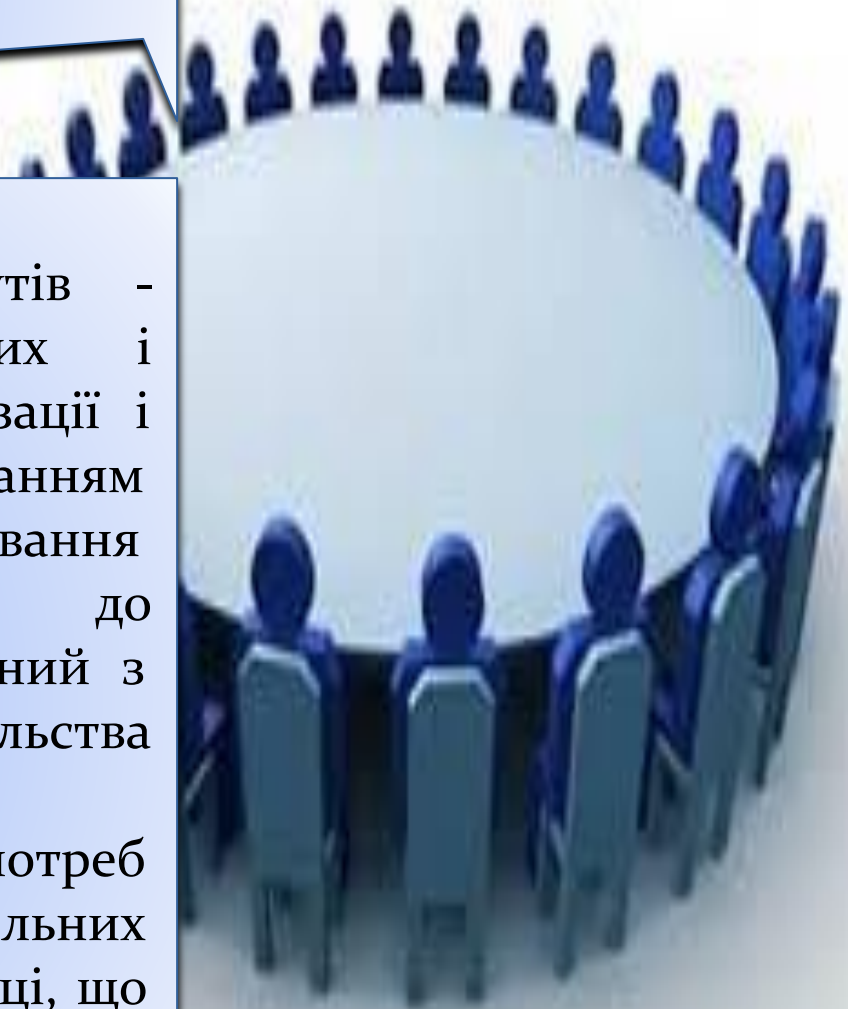
ОЗНАКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

- 1) визнання автономної особи своїм головним суб'єктом, а її прав і свобод, честі й гідності - вищими соціальними цінностями; вміння протистояти сваволі держави;
- 2) самореалізація права вільних і рівноправних громадян через такі інститути, як сім'я, церква, різні об'єднання, засоби масової інформації тощо;

ОЗНАКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

- 3) добровільне формування інститутів - громадських об'єднань (прибуткових і неприбуткових) на засадах самоорганізації і самоврядування (знизу, а не конструюванням зверху за наказом держави) та регулювання внутрішніх відносин відповідно до корпоративних норм, які створює кожний з них; забезпечення самоорганізації суспільства за допомогою координації;
- 4) задоволення матеріальних і духовних потреб та інтересів людини та її добровільних об'єднань завдяки громадській співпраці, що відбувається поза безпосереднім втручанням держави;

ОЗНАКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

5) наявність рівних можливостей громадян та їх об'єднань вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, власністю, що забезпечується державою;

б) урегульованість і упорядкованість суспільних відносин, завдяки яким діяльність автономних осіб та їх об'єднань відбувається в межах історично сформованих соціальних норм і принципів (моральних, релігійних, звичаєвих), при опорі на діюче право і власну правосвідомість;

ОЗНАКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

7) є середовищем формування норм права в результаті багаторазового повторення одних і тих самих суспільних відносин, що вимагають формального упорядкування, тобто виробляє соціальний стандарт поведінки у межах фактичних відносин, а завдяки визнанню його державою цей соціальний стандарт доводиться до статусу юридичного, стає нормою права;

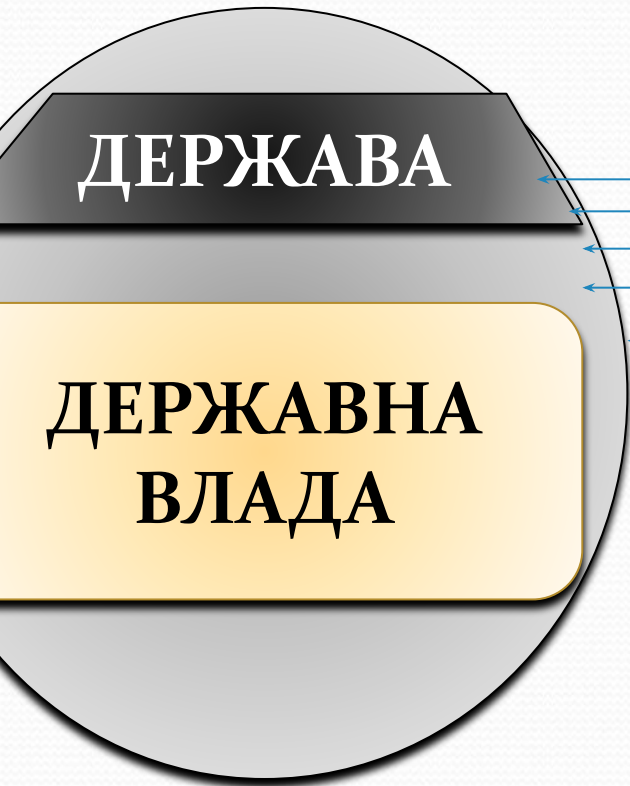
8) забезпечує самоорганізацію і структурування населення в народ - цілісний і повновладний суб'єкт права завдяки комплексу комунікативних правових інститутів;

ОЗНАКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

9) слугує соціальним джерелом побудови правової держави. Структура громадянського суспільства є складною. Вона охоплює економічні сфери та інститути (приватна власність, вільна праця, підприємництво); організацію і діяльність об'єднань громадян (громадських союзів, політичних партій, профспілок, творчих асоціацій, релігійних громад, соціальних рухів тощо), що добровільно сформувалися; сферу освіти, виховання, науки, культури, сім'ї, систему засобів масової інформації тощо.

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Політична партія - добровільна політична організація постійного типу, що здійснює вплив на політичні шляхи та напрямки розвитку громадянського суспільства відповідно до партійної програми і статуту, прагне посісти ключові позиції у владних структурах держави, як правило (але не винятково), через вибори або контролювати їх діяльність у разі перебування в опозиції.

A hand with a pink manicure is pointing towards a stack of several books. The books are of various colors, including white, green, and black. The background is plain white.

ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Головною ознакою політичної партії, на відміну від іншого громадського об'єднання, є спрямованість її діяльності на здобуття та здійснення державної влади, проведення волі своїх виборців через державні органи і посади.

A hand with a pink manicure is pointing towards a stack of books. The books are of various colors, including white, green, and black. The background is white.

ТИПИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Політичні партії в різних країнах за соціальною спрямованістю програм і діяльності є такі: *демократична, лейбористська, ліберальна, комуністична, консервативна, соціалістична, соціал-демократична* та ін. Посилюється значення партій, програми яких створено на релігійних засадах: *християнсько-демократичні, християнсько-соціальні, ісламські* й інші аналогічні партії, що орієнтуються на католицизм, протестантизм, іслам та інші релігії.

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ

В Україні політичних партій і об'єднань з моменту проголошення її незалежності було і є чимало - Народно-демократична партія (НДП), Соціал-демократична партія (СДП), Комуністична партія (КП), Народна партія (НП), Партія промисловців і підприємців, Трудова партія (ТП), політичне громадське об'єднання "Наша Україна" та ін.). Правовий статус політичних партій в Україні регулюється Конституцією України (ст. 36-37), Законом "Про політичні партії в Україні" (2001 р.), а також іншими законами України.

РЕЄСТРАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Рішення про утворення політичної партії ухвалюється на її установчому з'їзді (рішення має бути підтримане підписами не менш як 10 тис. повнолітніх громадян України, зібраними у 2/3 районів не менш як 2/3 регіонів України).

Реєстрацію політичних партій провадить Міністерство юстиції України, після якої вони набувають статусу юридичної особи. Реєстрація їх обласних, міських і районних організацій чи інших структурних утворень, передбачених статутом, здійснюється відповідними органами юстиції на місцях тільки після реєстрації політичної партії.

4. Правова держава: поняття та ознаки

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Правова держава - це держава, у якій організація й діяльність державної влади в її взаєминах з індивідами і їхніми об'єднаннями заснована на праві і йому відповідає.

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

1. Здійснення державної влади відповідно до принципу її поділу на законодавчу, виконавчу, судову з метою не допустити зосередження всієї повноти державної влади в або одних руках, виключити її монополізацію, узурпацію однією особою, органом, соціальною верствою, що закономірно веде до "жахляючого деспотизму" (Ш. Монтеск'є).

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

2. Наявність Конституційного Суду - гаранта стабільності конституційного ладу - органа, що забезпечує конституційну законність і верховенство Конституції, відповідність їй законів і інших актів законодавчої й виконавчої влади.

The background of the slide features a stack of rolled-up documents, some tied with red ribbons, and a wooden gavel resting on top of them. The scene is set against a light, neutral background.

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

3. Верховенство закону й права, що означає: жоден орган, крім вищого представницького (законодавчого), не вправі скасовувати або змінювати прийнятий закон. Всі інші нормативно-правові акти (підзаконні) не повинні суперечити закону. У випадку ж протиріччя пріоритет належить закону. Самі закони, які можуть бути використані як форма легалізації сваволі (прямій протилежності права), повинні відповідати праву, принципам конституційного ладу. Юрисдикцією Конституційного Суду чинність не правового закону підлягає призупиненню, і він направляється в Парламент для перегляду.

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

4. Зв'язаність законом рівною мірою як держави в особі її органів, посадових осіб, так і громадян, їхніх об'єднань. Держава, що видала закон, не може саме його й порушити, що протистоїть можливим проявам сваволі, свавілля, уседозволеності з боку бюрократії всіх рівнів.

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

5. **Взаємна відповідальність держави й особистості:**

особистість відповідальна перед державою, але й держава не вільна від відповідальності перед особистістю за невиконання взятих на себе зобов'язань, за порушення норм, що надають особистості права.

6. **Реальність закріплених у законодавстві основних прав людини, прав і свобод особи, що забезпечується наявністю відповідного правового механізму їхньої реалізації, можливістю їхнього захисту найбільш ефективним способом - у судовому порядку.**

ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

7. Реальність, дієвість контролю й нагляду за здійсненням законів, інших нормативно-правових актів, слідством чого є довіра людей до державних структур, обіг для дозволу суцього юридичних суперечок до них, а не, наприклад, у газети, на радіо й телебачення.

8. Правова культура громадян - знання ними своїх обов'язків і прав, уміння ними користуватися; поважне відношення до права, що протистоїть "правовому нігілізму" (віра в право чинності й невір'я в чинність права).

5. Соціальна держава: поняття та ознаки

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА - ЦЕ

Соціальна держава - це держава, що ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, має збалансовану економіку і ефективну правову систему, та здатна, відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечити громадянам гідний рівень життя, гарантувати соціальну стабільність, соціальну безпеку і соціальну допомогу, громадянський мир і злагоду.

ОЗНАКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

- 1) ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, ефективній правовій системі;
- 2) передбачає стабільну збалансовану економічну основу - розвинене соціально орієнтоване ринкове господарство; розумна пропорція між виробничими і невиробничими секторами економіки;
- 3) має юридичну основу - цивілізоване соціальне законодавство, що відповідає принципу соціальної справедливості та динамічно реагує на зміни соціально-економічних процесів;

ОЗНАКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

- 4) гарантує поєднання державної турботи про соціальну захищеність основних прав громадян відповідно до закону і соціальної активності самих громадян у сферах, ключових для їхнього особистого (навіть не приватного) життя;
- 5) гарантує соціальну безпеку громадян, котрі самотійно (завдяки своїй активності) забезпечують необхідний/достатній рівень матеріального добробуту для себе і членів своєї сім'ї, тобто створює "умови для реалізації права на працю, професійне навчання, перекваліфікацію, рівні стартові можливості для молоді тощо;

ОЗНАКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

б) надає соціальну допомогу громадянам (хоч би на рівні прожиткового мінімуму), які неспроможні нести відповідальність за свій добробут, тобто соціально вразливими верствами населення - старим, непрацездатним, хворим (на СНІД); безробітним з незалежних від них причин; малолітнім дітям, котрі не мають батьків та ін. Здійснення комплексних програм соціалізації щодо названих груп населення може перебороти їх відчуження від основної соціально забезпеченої частини суспільства;

ОЗНАКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

7) проводить соціальну політику, спрямовану на зміцнення соціальної стабільності і злагоди в суспільстві, зведення до мінімуму надмірного майнового розшарування населення, формування "середнього класу" (розумне оподаткування доходів). Соціальна й економічна нерівність мають бути такими, щоб кожна людина могла розумно очікувати переваг для себе та мати відкритий доступ до посад, можливість змінити своє соціально-економічне становище.

КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ДЕРЖАВ

ЗА ОБСЯГОМ ЗМІСТУ:

- 1) **"соціальна держава"** - це держава, що спрямовує виконання своїх соціальних функцій на пом'якшення наслідків економічних криз, не торкаючись економічної основи функціонування суспільства;
- 2) **"держава добробуту"** - держава, що охоплює своєю увагою широкий спектр соціальних проблем, втручається в економіку суспільства заради соціальної безпеки громадян.

КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ДЕРЖАВ

ЗА МОДЕЛЯМИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ:

- 1) "ПОЗИТИВНА ДЕРЖАВА" (США), у якій найменший ступінь втручання держави в економіку і соціальне забезпечення орієнтовано на додержання індивідуалізму і захист корпоративних інтересів (соціальна політика держави виступає як засіб контролю);
- 2) "СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА" ("ДЕРЖАВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ" (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ), у якій забезпечується гарантований мінімальний рівень життя і рівність стартових можливостей (соціальна політика держави виступає як засіб забезпечення повної зайнятості);
- 3) "ДЕРЖАВА ДОБРОБУТУ" (НІДЕРЛАНДИ), у якій забезпечується мінімальний рівень життя і встановлюється максимальний рівень доходів,

Уніфіковані типи політичних режимів

```
graph TD; A[Уніфіковані типи політичних режимів] --> B[тоталітаризм]; A --> C[авторитаризм]; A --> D[ліберально-демократичний]; A --> E[демократичний];
```

тоталітаризм

авторитаризм

ліберально-
демократичний

демократичний

ТОТАЛІТАРИЗМ

Тоталітаризм (totalitas, лат. - повнота, цільність, тобто всезагальність влади) - політичний режим, державний лад, що здійснює абсолютний контроль над усіма сферами суспільного життя.

Загальна риса тоталітарних моделей устрою людського суспільства - всезагальність впливу держави. Допускається соціально-економічне планування і регулювання всіх соціальних і господарських аспектів діяльності, держава не залишає за індивідом свободи в прийнятті рішень, підпорядковуючи його колективній волі тощо. Тоталітарне управління претендує на монопольне право володіння істиною і зазнає неприязні до інакомислення і незгоди.

ОЗНАКИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

1) Загальна ідеологія.

2) Монополія однієї політичної партії.

3) Контроль за економікою.

ОЗНАКИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

4) Організований терор.

5) Культ особистості.

Тоталітарні режими – Гітлер, Сталін, Мусоліні, Мао Цзедун, Кім Ір Сен

АВТОРИТАРИЗМ

Авторитаризм - політичний режим, встановлений або нав'язаний такою формою влади, що концентрується в руках однієї людини або в окремому органі влади, і знижує роль інших, передусім, представницьких інститутів (асоціацій, об'єднань, союзів тощо); формалізація і вихолощування справді організаційного і регулятивного змісту політичних процедур та інститутів, що пов'язують державу і суспільство. Три ознаки або властивості авторитаризму відрізняють його від інших типів прояву влади і звичайно поєднуються: по-перше, централізація влади; по-друге, безапеляційний командний засіб керівництва; по-третє, безумовне підкорення.

КРИТЕРІЇ ПОДІЛУ ПРАВОВИХ СИСТЕМ НА ТИПИ

1) генезис і еволюція права

2) джерела права та їх ієрархія

3) структура системи права

4) юридична техніка

5) правозастосовна діяльність